

KUNSTEN

**Boerenbont voor de islamitische markt,
circa 1900-1930, De Sphinx v/h Petrus Regout & Co,
Maastricht, hard aardewerk.**

NEDERLANDSE KERAMIEK IN VIER SUCCESVERHALEN

De expositie *Made in Holland*
in het Princessehof

**Schotel met decor in Chinese
stijl, 1630-1650, Noordelijke
Nederlanden, aardewerk.**

Keramiekmuseum Princessehof
(bruikleen Ottema-Kingma Stichting),
© Erik & Petra Hesmerg

Onder de titel *Made in Holland: 400 jaar wereld-merk* organiseert Keramiekmuseum Princessehof ter gelegenheid van haar honderdjarige bestaan en in het kader van de manifestatie Leeuwarden Culturele Hoofdstad van Europa een grote tentoonstelling over het wereldsucces van Nederlandse keramiek. Dat succes wordt verteld in vier verhalen en met indrukwekkende aantallen keramiek die afkomstig zijn van maar liefst zevenhonderd bruikleengers uit de hele wereld.

De tentoonstelling biedt geen thematische indeling, nadruk op stilistische ontwikkelingen of een uitputtende opsomming van fabrieken. Ze vertelt hoe Nederland in vier periodes een wereldspeler werd op het gebied van keramiek. Dat perspectief en nieuw onderzoek naar de export van Nederlandse keramiek in de afgelopen vierhonderd jaar werpen nieuw licht op de bekende highlights uit de Nederlandse keramiekgeschiedenis.

Het eerste succesverhaal op de tentoonstelling is – hoe kan het ook anders – Delfts aardewerk. Bij binnenkomst ontvouwt zich een strak en helder tentoonstellingsdecor met hoogtepunten uit de geschiedenis van Delfts aardewerk, waarbij ook uitvoerig wordt ingegaan op het ontstaan. Onder invloed van Italiaanse majolicabakkers die via Antwerpen verder trokken naar de Noordelijke Neder-

landen, ontwikkelden zich in steden als Utrecht, Hoorn, Haarlem, Delft en Harlingen majolicabakkerijen. In deze bakkerijen werden producten gemaakt met aan de bovenzijde een laag wit tinglazuur. Door de import van het in snel tempo populair wordende blauwwit Chinees porselein gingen majolicabakkerijen Chinese blauwwitte decors imiteren, om mee te kunnen profiteren van de groeiende vraag. Een deel van de majolicabakkers probeerde het Chinese porselein almaar beter te evenaren door technieken en materialen te verfijnen en hun producten volledig in tinglazuur onder te dompelen, zodat ze zo wit en dun als porselein leken.

Omstreeks 1630 was Delft de stad met de meeste plateelbakkerijen die dit tinglazuuraardewerk produceerden. De kwaliteit was zo hoog dat het zelfs *Delfts porcelijne* werd genoemd. Een bloempiramide, een waterkan en een grote urnvormige bloemenhouder met tuiten en indrukwekkende oren tonen aan welke imposante stukken de Delftse plateelbakkerijen maakten. Mede door belangrijke opdrachtgevers als koning-stadhouder Willem III en zijn vrouw Mary II konden de Delftse plateelbakkers als De Grieksche A en De Metaale Pot tot grote hoogte stijgen. Het Delfts aardewerk was zo geliefd dat het in heel Europa verhandeld werd.

Sakeflessen en rijstkommen met deksels voorzien van drukdecors, Petrus Regout, Maastricht, circa 1858-1859, hard aardewerk.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (collectie Ailion). © Erik & Petra Hesmerg

Heel interessant in dit verband is een apart gelegen zaal waar dieper ingegaan wordt op de handel op de Oostzee, waaraan Holland zijn Gouden Eeuw te danken heeft (en niet aan de Vereenigde Oostindische Compagnie!). Met de handel in graan, zout en hout werden miljoenen verdiend en vond het Delfts aardewerk als nevenhandel zijn weg naar het Oostzeegebied. Wie had gedacht dat de plaatselijke elite in een stad als Gdansk grote kaststellen, kommen en vazen van Delfts aardewerk in hun statige huizen hadden en dat in winkels eenvoudig, niet gedecoreerd Delfts aardewerk te koop was? Archeologische vondsten en prenten van interieurs bewijzen dat. Het Delfts aardewerk was in Gdansk zelfs zo populair dat een halve eeuw later de decors door lokale bakkerijen gekopieerd werden. Zo werd het Delfts aardewerk op zijn beurt weer een inspiratiebron. Decennia eerder waren Delftse plateelbakkers al naar steden als Berlijn, Hamburg, Dresden en Engeland gelokt om daar fabrieken op te zetten en “Delfts” te produceren.

Bij het tweede keramieksucces, over Petrus Regout (1801-1878), is niet gekozen voor een uitgebalanceerde keuze van topstukken die samen een verhaal vertellen, maar voor een overweldigende hoeveelheid, geëxposeerd als een toonzaal van een fabriek, vol borden, zij aan zij. De liefhebbers van

Voor de markt in het Oosten voegde Regout Arabische spreuken toe aan zijn aardewerk

Maastrichts aardewerk kunnen hier hun hart ophalen. Petrus Regout was een keiharde zakenman met een uitstekende neus voor de markt die bereid was tot innovatie en investeringen. Hij haalde machines, knowhow, grondstoffen en technici uit Engeland, inclusief de ontwerpen voor transferdecors. Ooit geweten dat het beroemde boerenbontdecor van Regout helemaal niet uit Nederland, maar uit Engeland afkomstig is?

Door uitgekende handelsnetwerken, agenten en verkoopcatalogi wist Regout goede afzetmarkten te vinden. Rondom 1870 ging zestig tot zeventig procent van de productie naar het buitenland. Uiteindelijk bouwde hij een imperium op dat op zijn hoogtepunt 1.400 werknemers telde. Regout was onder meer zo succesvol omdat hij de decors aan de buitenlandse markten aanpaste. Zo werden aan bestaande decors een halve maansikkel of Arabische spreuken toegevoegd voor de markt in het Midden-

Souvenirkan, 1900, Wed. N.S.A. Brantjes & Co, Purmerend, aardewerk.
Collectie Purmerends Museum

Grote dekselvaas met decor van passiebloemen, 1900, Plateelfabriek Rozenburg, Den Haag, eierschaalporselein. Particuliere collectie.

Vazen met twee oren, 1901 Plateelfabriek Rozenburg, Den Haag, eierschaalporselein.

Collectie Meentwijkstraat. © Erik & Petra Hesmerg

en het Verre Oosten. Ook in het Caribisch gebied was Maastrichts aardewerk geliefd omdat het druk en kleurig gedecoreerd was.

Maastrichts aardewerk werd in de exportgebieden niet nagevolgd (enkele voorbeelden in Japan daargelaten). In Indonesië wordt het wel tot vandaag door de lokale bevolking bewaard en gekoesterd. Intrigerend is ook het verhaal over een dorp in Nieuw-Guinea, waar de lokale bevolking ter bescherming mensenschedels aanbracht op hun nieuwe huizen. Het plaatselijke hoofd wist hen van die gewoonte af te brengen door de schedels te vervangen door de kleurrijke blauwe schotels van Petrus Regout, die bij de bevolking geliefd waren. In Indonesië werden schotels van Regout zelfs in de gevels van tempels ingemetseld. Van eten drinkgerei tot religieus object: dit soort weetjes maken deze tentoonstelling zo boeiend om door te struinen.

Het derde verhaal is het kortstondige succes van de Nederlandse plateelbakkers tijdens de art-nouveauperiode. Hoe keramiekkabrieken tussen 1880 en 1915 de wereld wisten te veroveren, wordt verteld vanuit het perspectief van de miljoenen bezoekers trekkende wereldtentoonstellingen, een destijds nieuw fenomeen waar landen zich konden presenteren aan de wereld. Op de wereldtentoonstelling in

1900 in Parijs hadden de Haagse fabriek Rozenburg, met haar flinterdun en doorschijnend eierschaalporselein, en 't Hooft en Labouchere uit Delft (later De Porceleyne Fles en nu Royal Delft) groot succes door hun innovatieve producten en nieuwe vormen, technieken en decors in een heel eigen stijl. De Goudse plateelbakkers wisten met de wereldtentoonstelling in St. Louis in 1904 en in San Francisco in 1914 de Amerikaanse markt voor zich te winnen met producten in donkere kleuren, florale gestileerde decors en matte glazuren. Zo werd het merk *Gouda Pottery* geboren, dat nog altijd grote bekendheid geniet, ook al hebben de fabrieken in Gouda hun deuren allang gesloten.

Wie denkt dat de Delftsblauwe boeren en boerinnen en klompen een commerciële, toeristische uitvinding van de afgelopen decennia zijn, wordt hier uit de droom geholpen. Op de wereldtentoonstelling in St. Louis in 1904 presenteerde Nederland al keramische klompjes, een bord met een paar vissers in klederdracht, en een keramische uitvoering van Het Rembrandthuis, waarin een voorloper van de KLM-huisjes gezien kan worden. De plateelbakkerijen profiteerden zo van de *Hollandmania*: vanaf circa 1880 waren Amerikanen op zoek naar hun roots en dol op alles wat uit Nederland kwam.

Wieki Somers, *High Tea Pot*, 2003, porselein, bont, metaal,
uitvoering in samenwerking met Europees Keramisch Werkcentrum

© Erik & Petra Hesmerg

Als laatste onderwerp brengt de expositie Dutch Design, een hedendaags succesverhaal dat niet perse aan keramiek gebonden is. Bij Dutch Design gaat het om een ontwerphouding waarbij het concept even belangrijk of zelfs belangrijker is dan het eindproduct. Het kenmerkt zich door humor, eigenzinnigheid en een kritische houding: vormgeving met een twist. Denk aan de gedeukte plastic koffiebekertjes uitgevoerd in porselein van Rob Brandt (1975!) of de schedelvormige theepot met een theemuts van bont van een beverrat van Wieki Somers. De conceptuele benadering is niet typisch voor Nederland, wél de doorvoering ervan in het onderwijsprogramma van bijvoorbeeld de Design Academy Eindhoven (DAE) en het internationaal promoten van ontwerpers en producten onder één label, het in 1997 opgerichte Droog Design, met eigen publicaties en presentaties op de fameuze Salone del Mobile in Milaan. De faam van Dutch Design reikt inmiddels zo ver dat studenten uit de hele wereld naar Nederland komen. Daarnaast worden Nederlandse ontwerpers over de hele wereld door bedrijven gevraagd, en waaiert aan de DAE of andere instituten opgeleide internationale studenten weer uit: zo verovert Nederland opnieuw de wereld.

Op de expositie wordt duidelijk dat aan ieder van de vier succesverhalen migratie van ideeën, materialen, technieken en vakkrachten ten grondslag ligt. In combinatie met de Hollandse koopmansgeest, innovatiedrift en gunstige economische

omstandigheden levert dat in de loop van de geschiedenis telkens weer keramische succesverhalen op. Hoe de Nederlandse successen zich verhouden tot de keramiekprestaties in de rest van Europa of de wereld in dezelfde periode komt de bezoeker helaas niet te weten. In die zin was meer context wenselijk geweest. Verder had de regie strakker gemogen. Bij het ene verhaal wordt bijvoorbeeld uitgebreid ingegaan op de ontstaansgeschiedenis, bij een andere komt het niet of nauwelijks aan bod. Ook had het aantal voorwerpen door een scherpere keuze omlaag gekund onder het motto *less is more*.

Maar dat mag de pret allemaal niet drukken. De tentoonstelling geeft een indrukwekkend overzicht van vier succesverhalen uit de Nederlandse keramiekgeschiedenis, en is een reis naar Leeuwarden meer dan waard.

KRISTIN DUYSTERS

Expositie: *Made in Holland. 400 jaar wereldmerk*, nog tot en met 30 juni 2019 in Keramiekmuseum Prinsessehof, Leeuwarden: www.prinsessehof.nl

Catalogus: KARIN GAILLARD (red.), *Made in Holland. Het wereldsucces van Nederlandse keramiek / The Global Success of Dutch Ceramics*, Prinsessehof / Waanders, Leeuwarden / Zwolle, 2018, 160 p.

EEN BRUG TUSSEN VERLEDEN EN TOEKOMST

Het vernieuwde museum Hof van Busleyden in Mechelen

Museum Hof van Busleyden © Sophie Nuytten

Het Mechelse Museum Hof van Busleyden opende in de zomer van 2018 na jarenlange renovatie zijn deuren voor het grote publiek. Het gloednieuwe stadsmuseum dankt zijn naam aan de humanist Hiëronymus van Busleyden, kamerheer en opvoeder van Filips de Schone, die er begin zestiende eeuw zijn intrek nam. De geestelijke en jurist was in Mechelen aangesteld tot de Grote Raad, de eerste internationale rechtbank en het hoogste gerechtshof in de Bourgondische Nederlanden, vergelijkbaar met het huidige Hof van Straatsburg. Hij ontving in zijn Mechelse residentie bekende vrienden als Thomas More en Erasmus. Ze koesterden exotische objecten en kunstige verzamelingen, wisselden van gedachten en filosofeerden over de nieuwe tijd die later de renaissance zou worden genoemd.

Vijfhonderd jaar later wil het fraaie Bourgondische stadspaleis opnieuw een plaats van ontmoeting zijn, een broedplaats van ideeën en een verzamelplek van kunst. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het grote pand bijna volledig verwoest, alleen de muren bleven over. De heropbouw verliep in fasen en zorgde voor een eclectische bouwstijl. Bij de restauratie werd er in samenspraak met de dienst Monumentenzorg voor gekozen om niet terug te

grijpen naar de oorspronkelijke architectuur. De lappendeken van bouwstijlen hoort bij de geschiedenis van het gebouw. In 1938 werd het Hof van Busleyden voor het eerst opengesteld voor publiek. Precies tachtig jaar later kan het opnieuw de deuren openen, nu volledig gerenoveerd. De authentieke buitenkant moest de blikvanger worden. Daarom werd het museum ook ondergronds uitgebreid met een gigantische zaal die voldoet aan de strengste eisen voor het tentoonstellen van topstukken. Naast de stad Mechelen investeerde de Vlaamse overheid zowat 4 miljoen euro, dankzij de erkenning als hefboomproject van Toerisme Vlaanderen.

Je leest het wel vaker in museumbrochures, maar in dit geval is het echt waar: een bezoek aan het Museum Hof van Busleyden is een ontdekkings-tocht. De zalen volgen elkaar niet naadloos op, maar verrassen door de verscheidenheid in sfeer en scenografie, en door de herhaalde uitnodiging tot participatie. Ook kinderen komen aan hun trekken met een eigen zoekparcours en een hoorspel van Het Geluidshuis over Margareta van Oostenrijk en haar burenen. Wie langs de spiegelkamer binnenstapt in de wereld van de Bourgondiërs, wordt meteen overdonderd door beelden van het bruisende leven in de

Zaalzicht met: Jan Coessaet, *Plechtige openingszitting van het Parlement van Mechelen onder Karel de Stoute, Hertog van Bourgondië, op 3 januari 1474, in het Schepenhuis te Mechelen, geen datum, olieverf op hout, 149 x 475 cm* © Museum Hof van Busleyden, Mechelen

Zaalzicht met *Poupées de Malines* © Museum Hof van Busleyden

rijke stad die Mechelen begin zestiende eeuw was. De Bourgondische levensstijl omvatte uiteraard ook feesten, stoeten, rederijkerstoneel en processies; evenementen waarin de mens centraal staat en tradities die ook nog doorleven in het Mechelen van vandaag. Een historisch beeld van de stad krijg je door de ogen en de beleving van zijn bewoners. Hoe gingen de Bourgondiërs om met macht, wat betekende vakmanschap en meesterschap, op welke wijze werd gefeest en recht gesproken? Mechelen vervulde in de zestiende eeuw de rol van hoofdstad van waaruit Margareta van Oostenrijk de Bourgondische Nederlanden bestuurde, vanuit haar iets verderop gelegen residentie Hof van Savoye. Het politieke belang van Mechelen, dat toch geen machtscentrum was zoals Brugge of Gent, gaf de stad ook een culturele uitstraling. De burgerij was er kunstminnend en kapitaalkrachtig, wat het artistieke leven ten goede kwam. Veel kunst- en ambachtsvoorwerpen, schilderijen, wandtapijten, beeldhouwwerken en verhalen worden op uiteenlopende wijze onder de aandacht gebracht, met enkele unieke topstukken als highlights.

Les Poupées de Malines waren populaire heiligenbeelden van notelaarhout, fijn uitgesneden en fraai versierd. De Dijlestad was een van de belangrijkste beeldsnijcentra van de Zuidelijke Nederlanden en de devotiepopjes vormden een gewild exportproduct, waardoor ze verspreid zijn over de hele wereld. Unieke meesterwerken en merkwaardige staaltjes van assemblagekunst vormen de befaamde Besloten Hofjes: retabelkasten die passieaferen of een paradijselijke tuin voorstellen. Ze werden vooral gemaakt tussen 1500 en 1550, voor en door de Gasthuiszusters-Augustinessen. Het waren aandachtsbeelden voor privédevotie, om bij te bidden en te mediteren. De vervaardiging moet enorm veel tijd, vakmanschap en toewijding hebben gevraagd. De geschilderde panelen en polychrome beeldjes zijn omringd door tientallen handgemaakte zijdebloemen, minuscule gebruiksvorwerpen, glazen druiventrosjes, stukjes echte beenderen en allerlei kleine relikwieën. De Besloten Hofjes zijn zeldzame voorbeelden van “anonieme” vrouwelijke kunst, devotie en spiritualiteit. Zij zijn uniek in hun soort en Mechelen herbergt de grootste verzameling Besloten Hofjes ter wereld. Geïnspireerd door deze *mixed media* kunstwerken van eeuwen geleden, creëerde kunstenaar Berline De Bruyckere een reeks installaties die van 15 decem-

ber 2018 tot 12 mei 2019 te zien zullen zijn in de ondergrondse expozaal.

De Bourgondische periode beleefde ook muzikaal een hoogtepunt in de polyfonie. Componist Petrus Alamire had zijn atelier in Mechelen en het Koorboek van zijn hand is eveneens een tentoongesteld topstuk. De meerstemmige gezangen die door de exporuimte klinken, brengen authentiek de sfeer van die tijd tot leven. Maar de opzet van het museum stopt niet aan de uitgang of de shop. Ook buiten de museummuren wil men deze expo en de ermee verbonden verhalen tot leven brengen.

In de zaal ‘Mensen maken de stad’ krijgen drie jaarlijks wisselende Mechelse organisaties en verenigingen de kans om zichzelf aan het publiek te tonen. Het is een bewuste keuze om deze participatieve ruimtes niet aan het eind van het bezoekttraject als uitsmijter toe te voegen, of ze in een zijprogramma of workshop onder te brengen. In heldere museumzalen die het historische traject doorkruisen, maak je kennis met kantklossen, poppenspelers en de inzet van een vrijwilligersorganisatie voor vluchtelingen. Deze gemeenschappen representeren de betrokkenheid en diversiteit van het stedelijke leven vandaag en maken deel uit van het volledige museumverhaal.

De ruimte voor het project ‘De Grond der Dingen’ reflecteert over de positie van macht en grondbezit vandaag. Het wil de betrokkenheid van de Mechelaar bij zijn stad stimuleren en creatieve ideeën aanboren, door elke bewoner één vierkante meter grond (denkbeeldig) zelf te laten invullen. Tegelijk is dit een experiment in de geest van Thomas More: utopische maatschappijbeelden in het dagelijkse leven onderzoeken. De voorstellen en hun mogelijke uitwerking kan de bezoeker op schaalmodel bewonderen, en er bedenkingen of suggesties bij formuleren. Tegen 2021 zouden de projecten met de meest waardevolle elementen gerealiseerd worden. Het is een duidelijk engagement van het museum en de stad, waarbij verleden, heden en toekomst elkaar raken.

Het geslaagde Museum Hof van Busleyden conserveert niet alleen een glorieuze geschiedenis, maar wil een blijvend *work in progress* zijn. Het Mechelse verhaal is nog lang niet af.

VIRGINIE PLATTEAU

www.hofvanbusleyden.be/

Besloten Hofje met H. Elisabeth, Ursula en Catharina, ca 1513, mixed media, 134 x 188.5 cm, © KIK-IRPA, Brussel

Koorboek van Margareta van Oostenrijk, © Jan Smets